

חלק מן המטבעות, שנמצאו בעונת-החפירות הראשונה של רמת-רחל, ואילו עתה מן הראוי הוא להביא את הרשימה המלאה של המטבעות, שזוהו ע"י מר י. ל. רחמני ומר א. בן-חורין. רשימה קצרה זו של 13 מטבעות היא מאלפת ביותר, כי החל בראשית התקופה ההלניסטית ועד לחיסול היישוב בראשית התקופה הערבית מתחלקות מטבעות אלו כמעט בשווה והיעדרן של מטבעות משנת 70 עד למאה הרביעית לספירה מסייע להנחה על הפסקת היישוב בתקופה זו.

## הערות למאמרו של י. אהרוני "החפירות ברמת-רחל"

במאמרו על החפירות ברמת-רחל, שנתפרסם ב"ידיעות החברה לחקירת ארץ-ישראל ועתיקותיה" (שנה י"ט, חוב' ג—ד) מציין י. אהרוני — בין השאר — שכאן "נמצאו מטבעות של יוחנן הורקנוס, של הנציב ולירוס גרטוס (משנת 17/16 לסה"נ) ורביעית השקל משנה ב' למרד הראשון, ז. א. משנת 68 לסה"נ". בקשר לכך ברצוני להעיר:

(1) עד כה היו ברשותנו ידיעות על מטבעות רביעית השקל רק מהשנה הרביעית למלחמת היהודים, כלומר משנה 70/69 לסה"נ: א) מטבע כסף, שמראה בפנים שלוש שבלים קשורות, ועליו "רבע השקל", ומאחור — את האות "ד" בתוך זרעלים. מסוג זה נשאר מטבע אחד ויחידי במוזיאון הבריטי בלונדון. (עיין בקטלוג של המוזיאון, דף 271, מספר 21, רייפנברג "מטבעות היהודים", דף 53, מספר 146); ב) מטבע-נחושת — אף היא נדירה למדי — שמראה בפנים שני לולבים ואת הכתובת: "שנת ארבע — רביע" ומאחור אתרוג עם הכתובת "גאולת ציון". עד לפני מספר שנים ייחסו מטבע זה לשמעון מכבי (עיין בקטלוג של המוזיאון הבריטי דף 184, מספר 4, ובספרו של רייפנברג "מטבעות היהודים", דף 33, מספר 5), ואולם כותב הטורים האלה הוכיח במחקרו "מטבעות שנת ארבע לגאולת-ציון וקביעת זמנם", שהם נטבעו בשנה הרביעית למלחמת היהודים. דעה זו, שנתקבלה על-ידי רייפנברג בספרו האחרון Jewish History on Coins, London 1953 נרשמה כהסברה בשולי הבולים בסידרת המטבעות של מדינת ישראל. על שאר השנים של מלחמת היהודים נודעו לנו עד כה רק מטבעות כסף — שקל וחצי-שקל — וכן "פרוטות" מנחושת. גילוייה של "רביעית השקל" מהשנה ה'שנ"ה למלחמת היהודים בחפירות רמת-רחל מהווה מעין "סנסאציה" נומיסמאטית וארכיאולוגית, ומן הראוי הוא, שמר י. אהרוני, מחלקת העתיקות של מדינת ישראל והחברה לחקירת ארץ-ישראל ועתיקותיה יפרסמו בריבים את תיאורה המפורט: משקלה, גדלה, הכתובות שעליה וכו'. ברור, שאם מקורו של הפרסום הנ"ל בשגיאה — יש לפרסם מיד תיקון, כדי למנוע הטעיית חוקרים נומיסמאטיים וארכיאולוגיים.\*

(\* ר' להלן רשימתו של י. רחמני בעמ' 51 — המערכת.

(2) רצוי, שבדינים וחשבונות על חפירות, שבהן נתגלו מטבעות, יקפידו על פרסומם בצורה המדעית הדרושה, ז. א., לפי מספרם בספרים היסודיים, כמו הקטלוג של המוזיאון הבריטי או ספרו של רייפנברג. במקרה של מציאת טיפוס מטבעות, שלא נודעו עד כה, יש לפרסם פרטים עליהם בצורה המדעית המקובלת במקרים כגון אלה וללוותם בצילומים מתאימים.

מתוך מאמרו של י. אהרוני לא ברור, למשל, אם המטבע של יוחנן הורקנוס שנמצאה בחפירות ברמת-רחל, שייכת ליוחנן הורקנוס הראשון (135—104 לפני הספירה), או ליוחנן הורקנוס השני (67—40 לפני הספירה), עובדה, שוודאי נודעת לה חשיבות מרובה לגבי המסקנות ההיסטוריות, שיש להסיק מגילוי זה.

(3) לא רצוי להשתמש במחקרים שלנו במושגים "המרד הראשון", "המרד השני", שהרי היו אלה מלחמות במלוא מובן המלה, הן מבחינה פוליטית והן מבחינה צבאית. אין כל טעם לדבר, שאנחנו דווקא לא נשתמש בטרמינולוגיה המקובלת והמתאימה לאמת ההיסטורית: "מלחמת היהודים" ו"מלחמת בר-כוכבא".

לאו קדמן

## מטבעות רמת רחל<sup>(1)</sup>

מטבעות ברונזה בלבד. המספרים 1, 8, 9, 10, 11, 12 הן מאיזור הכנסיה השאר — מן השטח המערבי.

### מטבע תל מית

(1) תלמי ב', 285 — 246 לפסה"נ

פנים: ראש זיוס, לימין.

אחור: BA]ΣΙΑΕΩ[Σ.

עיט על ברק, לשמאל. בשטח משמאל — אלה

10.82 גר', 23 מ"מ. צור.

Svoronos I p. 104. No. 788 θ; pl. XX, 18.

### מטבע יהודית

(2) יוחנן הורקנוס הראשון, 135 — 104 לפסה"נ

פנים: A, כתובת, בתוך זר דפנה, שחוקה בעיקרה.

אחור: קרני שפע כפולים, ראשי פרג ביניהם

13. 2 גר', 15 מ"מ.

B.M.C. Pal. p. 189, No. 11.

(1) תודתי למנהל אגף העתיקות על הסכמתו לפרסומן של מטבעות אלו כאן.